

cus; ab anima vero, cum vel timore turbatur, vel pudore confunditur, vel irascitur, vel amat, vel si quid ejusmodi; nec immerito, si id quod animat et regit, etiam cum vehementius movetur, vehementius exagitat: ita et ipsi animæ ut in ea visa pergat, quæ non ei per sensus corporis nuntiantur, sed per incorporalem substantiam; et ita pergat ut non discernat utrum corpora sint an similitudines corporum, aliquando a corpore accidit, aliquando a spiritu; et a corpore quidem, sive naturali vicissitudine, ut sunt visa somniantium, dormire quippe a corpore est homini; sive aliqua mala valetudine sensibus perturbatis, ut cum a phreneticis simul et corpora videntur, et visa similia corporibus tanquam et ipsa præ oculis adsint; aut penitus interclusis, sicut sæpe male affecti morbo aliquo ingravescente, præsentem corpore diu absentes, deinde hominibus redditi, multa se vidisse dixerunt: a spiritu vero, cum omnino sano atque integro corpore in alienationem rapiuntur, sive ita ut et per sensus corporis corpora videant, et in spiritu quedam similia quæ a corporibus non discernant; sive penitus avertantur a sensibus carnis, et nihil per eos omnino sentientes, illa spiritali visione habitent in similitudinibus corporum. Sed cum malus in hæc arripit spiritus, aut dæmoniacos facit, aut arreptitios, aut falsos prophetas: cum autem bonus, fideles mysteria loquentes, aut accedente etiam intelligentia veros Prophetas, aut ad tempus quod per eos oportet ostendi, videntes atque narrantes.

CAPUT XX.

Visa quæ a corpore occasionem habent, non tamen in aspectu animæ exhiberi a corpore.

XLII. Sed cum a corpore causa est ut talia visa cernantur, non ea corpus exhibet; neque enim habet eam vim, ut formet aliquid spiritale: sed sopito, aut perturbato, aut etiam intercluso itinere intentionis a cerebro, qua dirigitur sentiendi motus, anima ipsa quæ motu proprio cessare ab hoc opere non potest, quia per corpus non sinitur, vel non plene sinitur corporalia sentire, vel ad corporalia vim suæ intentionis dirigere, spiritu corporalium similitudines agit, aut intuetur objectas. Et siquidem eas ipsa agit, phantasie tantum sunt; si autem objectas intuetur, ostensiones sunt. Denique cum oculi dolent vel extincti sunt, quia non est causa in sede cerebri, unde ipsa dirigitur intentio sentiendi, non fiunt huiusmodi visiones, quamvis cernendis corporalibus obstaculum existat a corpore. Magis enim cæci aliquid dormientes quam vigilantes vident. Dormientibus quippe in cerebro consopitur via sentiendi, quæ intentionem ad oculos ducit, ideoque ipsa intentio in aliud aversa, cernit visa somniorum tanquam species corporales adsint, ut sibi dormiens vigilare videatur, et non similia corporibus, sed ipsa corpora intueri se putet: cum autem vigilant cæci, ducitur per illa itinera intentio cernendi, quæ cum ad loca venerit oculorum, non exeritur foras, sed ibi remanet, ut vigilare se sentiant, potiusque esse in tenebris vigilando etiam per diem, quam dormiendo, sive per diem sive per noctem. Nam

et qui cæci non sunt, plerique patentibus oculis dormiunt nihil per eos videntes, sed non ideo nihil videntes, cum spiritu cernant visa somniorum: si autem clausis oculis vigilent, neque dormientium præsto sunt visionibus neque vigilantium. Tantum tamen valet, quod usque ad oculos eorum nec sopita, nec perturbata, nec interclusa pervenit a cerebro via sentiendi, et animæ intentionem usque ad ipsas quamvis clausas fores corporis ducit, ut cogitentur quidem imagines corporum, sed nullo modo pro eis habeantur corporibus, quæ per oculos sentiuntur.

XLIII. Tantum interest, ubi fiat impedimentum sentiendi corporalia, cum sit in corpore. Si enim non fit nisi in ipsis aditibus, et quasi januis sensuum, velut in oculis, in auribus, cæterisque sensibus corporalibus, sola impeditur perceptio corporalium; non autem animæ intentio in aliud sic avertitur, ut pro corporibus habeat imagines corporum: si autem causa est intus in cerebro, unde diriguntur viæ ad ea, quæ foris sunt, sentienda; ipsius intentionis vasa sopiuntur, vel turbantur, vel intercluduntur, quibus nititur anima in ea quæ foris sunt, intuentia vel sentienda. Quem visum quoniam non amittit, tanta expressione format similia, ut imagines corporalium a corporibus discernere non valens, utrum in illis an in istis sit nesciat; et cum sciat, longe alio modo sciat, quam dum in cogitando versantur sive occurrunt similitudines corporum. Qui modus nisi ab expertis capi utcumque non potest. Hinc enim erat, quod me dormiens in somnis videre sciebam, nec tamen illas corporalium rerum similitudines, quas videbam, sic ab ipsis corporalibus discernerebam, quemadmodum eas cogitantes etiam clausis oculis vel in tenebris constituti discernere solemus. Tantum valet ipsa animi intentio utrum perducatur usque ad sensus licet clausos, an in ipso cerebro, unde in hæc nititur, aliqua

causa existente in aliud avertatur, ut quamvis aliquando se noverit non corpora, sed corporum similitudines cernere, vel minus erudita etiam ipsa esse corpora existimans, sentiat se non ea corpore, sed spiritu videre, longe sit tamen ab affectione, qua suo corpori presentatur: unde se norunt et cæci vigilare, cum similitudines corporum cogitatas a corporibus, quæ videre non possunt, certa notione discernunt.

CAPUT XXI.

Visa corporalibus similia in quæ anima rapitur, non ideo esse naturæ diversæ.

XLIV. CUM ANIMO sano corpore, nec somno sensibus consopitis, aliquo occulto opere spiritali in ea visa, quæ similia sunt corporalibus anima rapitur, non quia modus diversus est, ideo est etiam diversa natura visorum; cum et in illis causis, quæ de corpore existunt, sit utique differentia, et aliquando a contrario. Nam phrenetici non dormiendo potius perturbatas habent sentiendi vias in capite, ut talia videant, qualia somniantes vident, quorum dormiendo avertitur intentio a sensu vigilantium, et in ea videnda convertitur. Cum ergo illud fiat non dormiendo, hoc autem dormiendo, non tamen ea quæ videntur ex alio genere sunt, quam ex natura spiritus, de quo vel in quo fiunt similitudines corporum. Ita quamvis diversa sit causa intentionis alienatae, quando sano corpore vigilantis occulta quadam vi spiritali anima rapitur, ut vice corporum expressas corporalium rerum similitudines in spiritu videat, eadem tamen est natura visorum. Neque

enim dici potest, cum causa in corpore est, tunc anima sine ulla præsentatione futurorum ex se ipsa versare imagines corporum, sicut etiam cogitando eas solet; cum vero in ea videnda spiritu assumitur, divinitus hæc demonstrari: quandoquidem aperte Scriptura dicit: « Ef- » fundam de spiritu meo super omnem carnem, et ju- » venes visa videbunt, et senes somnia somniant ¹; » divinæ operationi utrumque tribuens, et Angelus Domini apparuit Joseph in somnis, dicens: « Noli timere acci- » pere Mariam conjugem tuam. » Et iterum; « Tolle » puerum et vade in Ægyptum ². »

CAPUT XXII.

*Quomodo contingant visa illa, ex quibus divina-
tiones oculo instinctu seu casu factæ.*

XLV. IRAQUE bono quidem spiritu assumi spiritum hominis ad has videndas imagines, nisi aliquid significant, non puto: cum vero in corpore causa est, ut in eas expressis intuendas humanus intendatur spiritus, non semper aliquid significare credendum est: sed tunc significant, cum inspirantur a demonstrante spiritu, sive dormienti, sive aliquid aliud ex corpore, ut a carnis sensibus alienaretur, patienti. Vigilantibus etiam neque ullo morbo afflictis, nec furore exagitatis, oculo quodam instinctu ingestas esse cogitationes, quas promendo divinarent, non solum aliud agentes, sicut Caiphas pontifex prophetavit ¹, cum ejus intentio non haberet voluntatem prophetandi,

¹ Joel. II, 28. — ² Matth. I, 20, et II, 13. — ³ Joan. I, 51.

verumetiam id suspicientes, ut divinandi modo aliquid dicerent, novimus.

XLVI. Nam quidam juvenes jocando ut fallerent, ubi peregrini iter agebant, mathematicos se esse finxerunt, ignorantes omnino utrum duodecim signa dicerentur. Qui cum hospitem suum mirari cernerent quæ dicebant, et attestari esse verissima, audacius in plura progressi sunt. At ille attestans ad omnia mirabatur. Postremo ab eis de filii salute quesivit, quem diu absentem desiderabat, et quod inopinate tardaret, ne quid ei accidisset sollicitus erat. At illi non curantes quid post eorum abscessum veri cognosceretur, dum tamen in præsentia letum hominem redderent, mox profecturi responderunt salvum ac propinquantem, et eo ipso die quo hæc loquebantur, esse venturum: neque enim metuebant, ne cum totus dies peractus esset, eos ille redarguendos postridie sequeretur. Quid multa? dum jam abire disponerent, ecce subito adhuc eis illic positus venit.

XLVII. Item alius ante symphonicarum saltabat, ubi erant multa idola per quamdam paganorum solemnitatem, non aliquo spiritu arreptus, sed imitatione ludicra arreptus æmulatus, scientibus, circumstantibus et spectantibus. Moris enim erat ut ante prandium peractis sacrificiis agitatique phanaticis, si qui adolescentes post prandium vellent eo more ludere, nullus prohiberetur. Ille ergo inter saltandum, facto sibi silentio, jocabundus, et ridente multitudine circumseptus, ea nocte, quæ impendebat, in ea sylva, quæ juxta erat, hominem a leone interemptum iri, ad cujus cadaver spectandum illucescente die confluxuram turbam, et illius solemnitatis locum deserturam, prædixit. Et factum est, cum satis cunctis qui aderant in omnibus ejus motibus clarisset, hoc eum ludendo et jocando nusquam perturbata vel alienata

mentē dixisse : ipso etiam tanto amplius mirante quod accidit , quanto magis nosset quo id animo atque ore protulerit.

XLVIII. Quoniam modo hæc visa in spiritum hominis veniant, utrum ibi primitus formentur, an formata ingerantur, et quadam conjunctione cernantur, ut sic hominibus Angeli ostendant cogitationes suas, et corporalium rerum similitudines, quas in suo spiritu futurorum cognitione præformant, quemadmodum et ipsi nostras cogitationes, non utique oculis, quia non corpore, sed spiritu vident; verum hoc intersit, quod illi nostras, etiamsi nolimus, noverunt, nos autem ipsorum, nisi ostendantur, nosse non possumus; quia sic eas, ut opinor, habent in potestate occultare spiritalibus modis, quemadmodum nos quibusdam interjectis obstaculis, nostra corpora ne aliorum oculis videantur, abscondimus: et quid fiat in spiritu nostro, ut aliquando cernantur tantummodo significantes imagines, et utrum aliquid significant ignoretur; aliquando autem aliquid significare sentiantur, sed quid significant nesciatur; aliquando vero tanquam pleniorē demonstratione anima humana et spiritu ipsas et mente quid significant videat, et scire difficillimum est, et si jam sciamus, disserere atque explicare operosissimum.

CAPUT XXIII.

Spiritalement naturam, ubi tam multis causis similitudines corporalium formentur in nobis existere.

XLIX. Quoniam autem nunc insinuare satis arbitror, certum est esse spiritalem quandam naturam in nobis, ubi corporalium rerum formentur similitudines; sive cum ali-

quod corpus sensu corporis tangimus, et continuo formatur ejus similitudo in spiritu, memoriaque reconditur; sive cum absentia corpora jam nota cogitamus, ut ex eis formetur quidam spiritalis aspectus, quæ jam erant in spiritu et antequam ea cogitaremus; sive cum eorum corporum, quæ non novimus, sed tamen esse non dubitamus, similitudines, non ita ut sunt illa, sed ut occurrit intuemur; sive cum alia, quæ vel non sunt, vel esse nesciuntur, pro arbitrio vel opinione cogitamus; sive unde unde, neque id agentibus, neque volentibus nobis variæ formæ corporalium similitudinum versantur in animo; sive cum aliquod corporaliter acturi, ea ipsa disponimus quæ in illa actione futura sunt, et omnia cogitatione antecedimus; sive jam in ipso actu, vel cum loquimur, vel cum facimus, omnes corporales motus, ut exeri possint, præveniuntur similitudinibus suis intus in spiritu, neque enim ulla vel brevissima syllaba in ordine suo nisi prospecta sonisset: sive cum a dormientibus somnia videntur, vel nihil, vel aliquid significantia; sive cum valetudine corporali turbatis intrinsecus itineribus sentiendi, imagines corporum spiritus veris corporibus ita miscet, ut internosci vel vix possint, vel omnino non possint; et aut significant aliquid, aut sine ulla significatione oboriantur; sive prorsus in gravescente aliquo morbo vel dolore corporis, et intercludente intus vias quibus animæ, ut per carnem sentiret, exerebatur ac nitebatur intentio, altius quam somno absentato spiritu, corporalium rerum existunt aut monstrantur imagines, vel significantes aliquid vel sine ulla significatione apparentes; sive nulla ex corpore causa existente, sed assumente atque rapiente aliquo spiritu, tollitur anima in hujusmodi videndas similitudines corporum, miscens eis visa corporalia; cum simul etiam corporis sensibus utitur; sive ita spiritu assumente alienatur ab

omni corporis sensu, et avertitur, ut solis similitudinibus
corporum spiritali visione teneatur; ubi nescio utrum
possit aliqua nihil significanti videri. *adversus manichaeos
et maxime in libro de civitate dei, ubi dicitur: "Nisi enim
visio spiritalis non esset, non posset anima corporeis
rebus uti."*

CAPUT XXIV. *de utilitate
visionis spiritalis.*

*Visionem intellectualem spiritali spiritalium corpo-
rum rationem esse et rationem esse et rationem esse et rationem esse*

L. Hæc igitur natura spiritalis, in qua non corpora, sed
corporum similitudines exprimentur; inferioris generis
visiones habet, quam illud mentis atque intelligentiæ lu-
men, quo et ista inferiora dijudicantur, et ea cernuntur,
quæ neque sunt corpora neque ullas gerunt formas similes
corporum, velut ipsa mens et omnis animæ affectio bona,
cui contraria sunt ejus vitia, quæ recte culpantur atque
damnantur in hominibus. Quo enim alio modo ipse intel-
lectus nisi intelligendo conspicitur? Ita et charitas, gau-
dium, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides,
mansuetudo, continentia, et cætera hujusmodi, quibus
propinquatur Deo: et ipse Deus, ex quo omnia, per quem
omnia, in quo omnia. *adversus manichaeos in libro de civitate dei, ubi dicitur: "Nisi enim
visio spiritalis non esset, non posset anima corporeis
rebus uti."*

LII. Quanquam itaque in eadem anima fiant visiones
sive quæ sentiuntur per corpus, sicut hoc corporeum cælum,
terra, et quæcumque in eis nota esse possunt, quem-
admodum possunt; sive quæ spiritu videntur, similia
corporum, de quibus multa jam diximus; sive cum mente
intelliguntur, quæ nec corpora sunt, nec similitudines
corporum; habent utique ordinem suum, et est aliud alio
preæcellentius. Præstantior est enim visio spiritalis quam
corporalis; et rursus præstantior intellectualis quam spi-

ritalis. Corporalis enim sine spiritali esse non potest; quan-
doquidem momento eodem, quo corpus sensu corporis
tangitur, fit etiam in animo tale aliquid, non quod hoc
sit, sed quod simile sit; quod si non fieret, nec sensus ille
esset, quo ea quæ extrinsecus adjacent, sentiuntur. Neque
enim corpus sentit, sed anima per corpus, quo velut nuntio
utitur ad formandum in se ipsa quod extrinsecus nuntiatur.
Non potest itaque fieri visio corporalis, nisi etiam
spiritalis simul fiat: sed non discernitur, nisi cum fuerit
sensus ablati a corpore, ut id quod per corpus videbatur,
inveniat in spiritu. At vero spiritalis visio etiam sine
corporali fieri potest, cum absentium corporum similitu-
dines in spiritu apparent, et finguntur multæ pro arbitrio,
vel præter arbitrium demonstrantur. Item spiritalis visio
indiget intellectuali ut dijudicetur, intellectualis autem
ista spiritali inferiore non indiget, ac per hoc spiritali
corporalis, intellectuali autem utraque subjecta est. Cum
ergo legimus: « Spiritalis omnia judicat, ipse autem a
» nemine dijudicatur! » non secundum spiritum, a quo
mens discernitur, sicut illud quod dictum est: « Orabo spi-
» ritu, orabo et mente, » sed ex illa notione debemus acci-
pere qua dictum est: « Renovamini autem spiritu mentis
» vestræ. » Jam enim supra docuimus alio modo et ipsam
mentem spiritum dici, secundum quam spiritalis omnia
dijudicat. Quapropter non absurde neque inconvenienter
arbitror spiritalem visionem inter intellectualem et corpo-
ralem tanquam medietatem quamdam obtinere. Puto enim
non incongruenter medium dici, quod corpus quidem non
est, sed simile est corporis, inter illud quod vere corpus
est, et illud quod nec corpus est, nec simile corporis. *adversus manichaeos in libro de civitate dei, ubi dicitur: "Nisi enim
visio spiritalis non esset, non posset anima corporeis
rebus uti."*

*adversus manichaeos in libro de civitate dei, ubi dicitur: "Nisi enim
visio spiritalis non esset, non posset anima corporeis
rebus uti."*

CAPUT XXV.

Solam intellectualem visionem non fallere.

LII. IELUDITUR autem anima similitudinibus rerum, non earum vitio, sed opinionis suæ, cum approbat quæ similia sunt pro iis quibus similia sunt, ab intelligentia deficiens. Fallitur ergo in visione corporali, cum in ipsis corporibus fieri putat, quod fit in corporis sensibus; sicut navigantibus videntur in terra moveri quæ stant, et intuentibus coelum stare sidera quæ moventur, et divaricatis radiis oculorum duas lucernæ species apparere, et in aqua remus infractus, et multa huiusmodi: aut cum putat aliquid hoc esse, quod similiter coloratum est, vel similiter sonat, vel olet, vel sapit, vel tangitur: hinc enim et medicamentum aliquod ceratum coctum in cacabo putatur legumen, et sonitus transeuntis vehiculi putatur ex tonitruo, et si nullis aliis sensibus exploretur, sed soli adiaceat olfactui, citrium putatur herba, quæ vocatur apiaria, et cibus aliquo dulciculo succo affectus putatur melle conditus, et ignotus annulus contrectatus in tenebris, putatur aureus, cum sit æreus aut argentens, aut cum repentinis inopinatisque corporalibus visis anima turbata vel in somnis videre se putat, vel aliquo huiusmodi spiritali visu affici: unde in omnibus corporalibus visis, et aliorum sensuum constestatio, et maxime ipsius mentis atque rationis adhibetur, ut quod in hoc rerum genere verum est, inveniatur quantum inveniiri potest. In visione autem spiritali, id est, in corporum similitudinibus, quæ spiritu videntur, fallitur anima, cum ea quæ sic videt,

ipsa corpora esse arbitrat; vel quod sibi suspitione falsaque conjectura finxerit, hoc etiam in corporibus putat, quæ non visa conjectat. At vero in illis intellectualibus visis non fallitur: aut enim intelligit, et verum est; aut si verum non est, non intelligit: unde aliud est in his errare quæ videt, aliud ideo errare quia non videt.

CAPUT XXVI.

Raptus anime duplex: spiritali visione et intellectuali.

LIII. QUAPROPTER cum rapitur anima in ea visa, quæ spiritu cernuntur similia corporalibus, ita ut omnino a sensibus corporis avertatur amplius quam in somno solet, sed minus quam in morte; jam divinæ admonitionis est et adjuvantiæ, ut se non corpora, sed visa corporum similia spiritaliter noverit cernere, sicuti quæ se in somnis videre etiam antequam evigilent sciunt. Ibi si etiam videntur futura, ita ut omnino futura noscantur, quorum imagines præsentibus videntur, sive ipsa hominis mente divinitus adjuta, sive aliquo inter ipsa visa quid significant exponente, sicut in Apocalypsi Joanni exponebatur, magna revelatio est: etiamsi forte ignoret ille, cui hæc demonstrantur, utrum e corpore exierit, an adhuc sit in corpore, sed spiritu a sensibus corporis alienato ista videat: potest enim sic raptus id ignorare, si ei et hoc non ostendatur.

LIV. Porro autem si quemadmodum raptus est a sensibus corporis, ut esset in istis similitudinibus corporum, quæ spiritu videntur, ita et ab ipsis rapiatur, ut in illam

¹ Apoc. 1, 10.

quasi regionem intellectualium vel intelligibilium subvehatur, ubi sine ulla corporis similitudine perspicua veritas cernitur, nullis opinionum falsarum nebulis obfuscatur: ibi virtutes animæ non sunt operosæ ac laboriosæ. Neque enim opère temperantiæ libido frenatur, aut opère fortitudinis tolerantur adversa, aut opère justitiæ iniqua puniuntur, aut opère prudentiæ mala devitantur. Una ibi et tota virtus est amare quod videas, et summa felicitas habere quod amas. Ibi enim beata vita in fonte suo bibitur, inde aspergitur aliquid hic humanæ vitæ, ut in tentationibus hujus sæculi, temperanter, fortiter, juste, prudenterque vivatur. Propter illud quippe adispicendum, ubi secunda quies erit et ineffabilis visio veritatis, labor suscipitur, et continendi a voluptate, et sustinendi adversitates, et subveniendi indigentibus, et resistendi decipientibus. Ibi videtur claritas Domini, non per visionem significantem, sive corporalem, sicut visa est in monte Sina¹, sive spiritalem, sicut vidit Isaïas², vel Joannes in Apocalypsi³: sed per speciem, non per ænigmata, quantum eam capere mens humana potest, secundum assumentis Dei gratiam, ut os ad os loquatur ei, quem dignam tali Deo colloquio fecerit; non os corporis, sed mentis, sicut intelligendum arbitror quod de Moysse scriptum est⁴.

¹ Exod. xix, 18. — ² Isaï. vi, 1. — ³ Apoc. i, 10. — ⁴ Num. xii, 3.

spiritu videtur, fallitur anima, cum ea quæ sic videtur,

CAPUT XVII.

Quo genere visionis Deus a Moysse visus.

L.V. CONCUPIVERAT enim, sicut in Exodo legimus, videre Deum¹; non utique sicut viderat in monte, nec sicut videbat in tabernaculo, sed in ea substantia qua Deus est, nulla assumpta corporali creatura, quæ mortalis carnis sensibus præsentetur: neque in spiritu figuratis similitudinibus corporum; sed per speciem suam, quantum eam capere creatura rationalis et intellectualis potest, sevocata ab omni corporis sensu, et ab omni significativo ænigmatæ spiritus. Sic enim scriptum est: « Si ergo inveni gratiam » in conspectu tuo, ostende mihi temetipsam manifeste, » ut videam te²: » cum paulo superius legatur locutus Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut quis loquitur ad amicum suum. Sentiebat ergo quid videbat, et quod non videbat desiderabat. Nam et paulo post cum dixisset ei Deus: « Invenisti enim gratiam in conspectu meo, et scio » te præ omnibus³, » respondit ei: Ostende mihi claritatem tuam. » Et tunc quidem responsum accepit a Domino figuratum, de quo nunc longum est disputare, quando ei dixit: « Non poteris videre faciem meam, et vivere. Non enim videbit homo faciem meam, et vivet. » Deinde subjevit et ait illi: « Ecce locus penes me, et stabis super » petram, statim ut transiet manū majestas, et ponam te » in spelunca petræ, et tegam manū meā super te donec » transeam; et auferam manum, et tunc videbis posteriora » mea: nam facies mea non apparebit tibi⁴. » Nec tamen

¹ Exod. xix, 18, et xxxiii, 9. — ² Id. xxxiii, 9. — ³ Ibid. 17. — ⁴ Ibid. 20-23.

secuta Scriptura hoc etiam corporaliter factum esse nar-
ravit, satisque per hoc demonstratum est figurate dictum
esse in Ecclesie significatione. Ipse est enim locus penes
Dominum, quia Ecclesia est templum ejus, et ipsa ædifi-
cata est super petram, et cætera quæ ibi dicta sunt, ei-
dem intelligentiæ congruunt. Nisi tamen concupitam et
desideratam Dei claritatem Moyses videre meruisset, non
in libro Numerorum diceret Deus ad Aaron et Mariam
fratres ejus: « Audite verba mea: Si fuerit Propheta inter
» vos Domino, in visione illi cognoscat, et in somno lo-
» quar illi, non ita quomodo famulus meus Moyses in tota
» domo mea fidelis est. Os ad os loquar ad illum in specie,
» et non per ænigmata, et claritatem Domini vidit¹. »
Neque enim hoc secundum substantiam corporis, quæ
carnis sensibus presentatur, intelligendum est; nam uti-
que sic loquebatur ad Moysen facie ad faciem, contra in
contra: quando tamen dixit ei: « Ostende mihi temetip-
» sum; » et nunc etiam ad ipsos, quos objurgabat, et qui-
bus Moysi meritum ita præferebat, sic loquebatur per
creaturam corporalem presentatam sensibus carnis. Illo
ergo modo, in illa specie qua Deus est, longe ineffabiliter
secretius et præsentius loquitur locutione ineffabili, ubi
eum nemo videns vivet vita ista, qua mortaliter vivitur
in istis sensibus corporis: sed nisi ab hac vita quisque
quodam modo moriatur, sive omnino exiens de corpore,
sive ita aversus et alienatus a carnalibus sensibus, ut merito
nesciat, sicut Apostolus ait, utrum in corpore an extra
corpus sit², cum in illam rapitur et subvehitur visionem.

¹ Num. xii, 6-8. — ² Exod. xxxiii, 11. — ³ 2 Cor. xii, 3.

CAPUT XXVIII.

*Tertium cælum et paradysum de quo Apostolus posse
intelligi tertium genus visionis.*

LVI. QUAPROPTER si hoc tertium visionis genus, quod
superius est, non solum omni corporali, quo per corporis
sensus corpora sentiuntur, verumetiam omni illo spiri-
tali, quo similitudines corporum spiritu et non mente
cernuntur, tertium cælum appellavit Apostolus; in hoc
videtur claritas Dei, cui videndæ corda mundantur, unde
dictum est: « Beati mundo corde, quia ipsi Deum vi-
» debunt¹, » non per aliquam corporaliter vel spiritaliter
figuratam significationem, « Tanquam per speculum in
» ænigmate, sed facie ad faciem², » quod de Moyse dic-
tum est: « Os ad os³; » per speciem scilicet, qua est Deus
quidquid est, quantumcumque eum mens, quæ non
est quod ipse, etiam ab omni terrena labe mundata, et ab
omni corpore et similitudine corporis alienata et abrepta
capere potest: a quo peregrinamur mortali et corrupti-
bili onere gravati, quando per fidem ambulamus, non
per speciem⁴, et cum hic juste vivimus. Cur autem non
credamus, quod tanto Apostolo doctiori gentium, raptus
usque ad istam excellentissimam visionem, voluerit Deus,
demonstrare vitam, in qua post hanc vitam vivendum est
in æternum? Et cur non dicatur iste paradysus, excepto
in quo corporaliter vixit Adam inter ligna nemorosa
atque fructuosa? Quandoquidem et Ecclesia, quæ nos
congregat in charitatis sinum, paradysus dicta est eum

¹ Math. v, 8. — ² 1 Cor. xiii, 12. — ³ Num. xii, 8. — ⁴ 2 Cor. v, 7.

fructu pomorum. Sed hoc figurate dictum est, tanquam illo paradiso¹, ubi proprie fuit Adam, Ecclesia significata sit per formam futuri. Quanquam diligentius considerantibus fortassis occurrat illo paradiso corporali, in quo Adam corporaliter fuit, et istam vitam sanctorum significatam, quæ nunc agitur in Ecclesia, et illam quæ post hanc erit in æternum: sicut Jerusalem, quæ interpretatur visio pacis, et tamen quædam terrena civitas demonstratur, significat Jerusalem matrem nostram æternam in cœlis, sive in iis qui spe salvi facti sunt, et quod non vident sperantes per patientiam expectant², secundum quos multi filii deserte magis quam ejus quæ habet virum³; sive in ipsis Angelis sanctis per Ecclesiam multiformis sapientiæ Dei⁴, cum quibus post hanc peregrinationem sine labore et sine fine videndum est.

CAPUT XXIX.

An ut plures cœli, ita in spiritali et intellectuali visione plures gradus.

LVII. Si autem sic accipimus tertium cœlum, quo Apostolus raptus est, ut quartum etiam, et aliquot ultra superius cœlos esse credamus, infra quos est hoc tertium cœlum, sicut eos alii septem, alii octo, alii novem vel etiam decem perhibent, et in ipso uno quod dicitur firmamentum, multos gradatim esse confirmant; ac per hoc corporeos esse vel ratiocinantur vel opinantur, de quorum ratione sive opinione nunc disserere longum est: potest etiam fieri, ut etiam in spiritalibus vel intellectualibus

¹ Cant. iv, 13. — ² Rom. vii, 24. — ³ Gal. iv, 27. — ⁴ Ephes. iii, 10.

multos quosdam gradus quisquam esse contendat, aut si possit ostendat, eosque distinctos juxta aliquem provectum magis minusve illustrium revelationum. Sed utcumque se ista habeant, et accipiantur ut libet, ab alio sic, ab alio autem sic, ego visorum vel visionum præter ista tria genera, aut corpore, aut spiritu, aut mente, usque adhuc vel nosse vel docere non possum. Sed quot et quantæ singulorum generum sint differentiæ, ut in unoquoque aliud alio gradatim superferatur, ignorare me fateor.

CAPUT XXX.

In spiritali genere visionis, alia visionis, alia visa quasi divina, alia humana.

LVIII. Sicet autem in ista luce corporea est cœlum, quod super terras suspicimus, unde luminaria clarent et sidera, quæ corpora longe sunt meliora terrestribus: sic in illo genere spiritali, in quo videntur corporum similitudines luce quadam incorporali ac sua, sunt quædam excellentia et merito divina, quæ demonstrant Angeli miris modis; utrum visa sua facili quadam et præpotenti junctione vel commixtione etiam nostra esse facientes, an scientes nescio quomodo nostram in spiritu nostro informare visionem, difficilis perceptu, et difficilior dictu res est. Sunt autem alia visa usitata et humana, quæ sive ex ipso spiritu nostro multipliciter existunt, sive ex corpore spiritui quodam modo suggeruntur, sicut fuerimus affecti vel carne vel animo. Non solum enim vigilantes homines curas suas cogitando versant in similitudinibus corporum, verum etiam dormientes hoc sæpe somniant, quo indigent: nam

et negotia sua gerunt ex animi cupiditate, et epulis potulisque inhiantes insistent, si forte esurientes sitientesque dormierunt. Quæ omnia puto comparata illis angelicis demonstrationibus sic habenda, ac si in ista natura corporum terrena celestibus comparentur.

CAPUT XXXI.

In intellectuali visione alia sunt quæ in anima videntur, aliud lumen quo ipsa illustratur. — Lumen anime Deus.

LIX. Sic etiam in illo genere intellectualium visorum alia sunt, quæ in ipsa anima videntur, velut virtutes quibus vitia sunt contraria; sive permansuræ, ut pietas, sive utiles huic vitæ, et postea non futuræ, sicut fides quæ credimus ea quæ nondum videmus, et spes quæ futura cum patientia expectamus, et ipsa patientia qua omnia toleramus adversa, donec quo volumus veniamus. Istæ quippe et huiusmodi virtutes, quæ nunc propter transigendam istam peregrinationem valde necessariæ sunt, non erunt in illa vita, propter quam adipiscendam sunt necessariæ; et tamen etiam ipsæ intellectualiter videntur; neque enim aut corpora sunt, aut species habent similes corporum. Aliud autem est ipsum lumen, quo illustratur anima, ut omnia vel in se vel in illo veraciter intellecta conspiciat; nam illud jam ipse Deus est, hæc autem creatura, quamvis rationalis et intellectualis ad ejus imaginem facta, quæ cum conatur lumen illud intueri, palpat infirmitate, et minus valet. Inde est tamen quidquid intelligit sicut valet. Cum ergo illuc rapitur, et a carnalibus substracta sensi-

bus, illi visioni expressius præsentatur non spatiis localibus, sed modo quodam suo, etiam supra si videt illud, quo adjuncta videt quidquid etiam in se intelligendo videt.

CAPUT XXXII.

Anima corpore exuta, quo feratur.

LX. Si autem queritur, cum anima de corpore exierit, utrum ad aliqua loca corporalia feratur, an ad incorporalia corporalibus similia, an vero nec ad ipsa, sed ad illud quod et corporibus et similitudinibus corporum est excellentius, cito quidem responderim, ad corporalia loca eam vel non ferri nisi cum aliquo corpore, vel non localiter ferri. Jam utrum habeat aliquod corpus, cum de hoc corpore exierit, ostendat qui potest, ego autem non puto: spiritalem enim arbitror esse, non corporalem. Ad spiritalia vero pro meritis fertur, aut ad loca poenalia similia corporibus: qualia sæpe demonstrata sunt iis qui rapti sunt a corporis sensibus, et mortuis similes jacuerunt, et infernales poenas viderunt, cum et ipsi in se ipsis gererent quamdam similitudinem corporis sui, per quam possent ad illa ferri, et talia similitudinibus sensuum experiri. Neque enim video cur habeat anima similitudinem corporis sui, cum jacente sine sensu ipso corpore, nondum tamen penitus mortuo, videt talia, qualia multi ex illa subductione vivis redditii narraverunt, et non habeat cum perfecta morte penitus de corpore exierit. Aut ergo ad illa fertur poenalia, aut ad illa itidem similia corporalibus, nec tamen poenarum, sed quietis atque gaudiorum.

LXI. Neque enim recte dici potest, vel illas falsas esse pœnas, vel illam falsam requiem atque lætitiā: tunc enim hæc falsa sunt, quando per opinionis errorem alia pro aliis putantur. Nam Petrus non solum cum discum illum videbat, et in eo non similitudines corporum, sed corpora putabat¹, in hoc utique falebatur: verumetiam cum alio tempore ab Angelo solutus e vinculis ibat in corpore ambulans², et præsentatus corporalibus formis et putabat se visum videre, nihilominus falebatur. Nam et illæ in disco erant spiritales formæ corporalibus similes; et ista corporalis expressio soluti de vinculis, propter miraculum spiritali similis erat. Falebatur autem anima in utrisque, nonnisi cum alia pro aliis approbaret. Quamvis ergo non sint corporalia, sed similia corporalibus, quibus animæ corporibus exute afficiuntur, seu bene seu male, cum et ipsæ corporibus suis similes sibimet appareant; sunt tamen et vera lætitiā et vera molestia facta de substantia spiritali. Nam et insomnis magni interest utrum in lætis an in tristibus simus. Unde quidam in rebus quas concupiverant constituti, se evigilasse doluerunt; et rursus gravibus terroribus atque cruciatibus exagitati atque vexati, cum expergefacti essent, dormire tinnerunt, ne in eadem malā revocarentur. Et nūque dubitandum non est, quod expressiora sint illa quæ inferna dicantur, atque ob hoc vehementius sentiantur. Nam et qui subtracti sunt sensibus corporis, minus quidem quam si omni modo morerentur, sed tamen amplius quam si dormirent, expressiora se vidisse narraverunt, quam si somnia narravissent. Est ergo prorsus inferorum substantia, sed eam spiritalem arbitror esse, non corporalem.

¹ Act. x, 1. — ² Id. xii, 9.

CAPUT XXXIII.

De inferis quæstio. — Animam esse incorpoream.

Sinus Abrahæ.

LXII. Næc audiendi sunt, qui affirmant inferos in hac vita explicari, nec esse post mortem. Viderint enim quemadmodum poetica figmenta interpretentur, nos ab auctoritate divinarum Scripturarum, quibus solis de hac re fides habenda est, recedere non debemus. Quamquam possimus ostendere illorum quoque sapientes de inferorum substantia minime dubitasse, quæ post hanc vitam excipit animas mortuorum. Unde autem sub terris esse dicantur inferi, si corporalia loca non sunt, aut inde inferi appellentur¹, si sub terris non sunt, merito quæritur. Animam vero non esse corpoream non me putare, sed plane scire, audeo profiteri²: tamen habere posse similitudinem corporis et corporalium omnino membrorum quisquis negat, potest negare animam esse, quæ in somnis videt vel se ambulare, vel sedere, vel hac atque illac gressu aut etiam volatu ferri ac referri, quod sine quadam similitudine corporis non fit. Proinde si hanc similitudinem etiam apud inferos gerit, non corporalem sed corpori similem; ita etiam in locis videtur esse non corporalibus, sed corporaliū similibus, sive in requie, sive in doloribus.

LXIII. Quamquam et illud me nondum invenisse confiteor, inferos appellatos, ubi justorum animæ requiescunt. Et Christi quidem animam venisse usque ad ea loca, in quibus peccatores cruciantur, ut eos solveret a

¹ 2 Retract. xxiv, n. 2. — ² 4 Sent. dist. xlv, cap. *Cum autem.*

tormentis¹, quos esse solvendo occulta nobis sua iustitia iudicabat, non immerito creditur. Quomodo enim aliter accipiendum sit quod dictum est : « Quem Deus suscitavit ex mortuis, solatis doloribus inferorum, quia non poterat teneri ab eis², » non video, nisi ut quorundam dolores apud inferos eum solvisse accipiamus, ea potestate qua Dominus est, cui omne genua flectitur, caelestium, terrestrium, et inferorum³, per quam potestatem etiam illis doloribus, quos solvit, non potuit atineri. Neque enim Abraham, vel ille pauper in sinu ejus⁴, hoc est, in secreto quietis ejus, in doloribus erat, inter quorum requiem et illa inferni tormenta legimus magnum chaos firmatum : sed nec apud inferos esse dicti sunt. Contigit enim, inquit, mori inopem illum, et auferri ab Angelis in sinum Abrahae : mortuus est autem et dives, et sepultus est, et cum apud inferos in tormentis esset, et caetera. Videmus itaque inferorum mentionem non esse factam in requie pauperis, sed in supplicio divitis.

LXIV. Illud etiam quod Jacob dicit ad filios suos : « Deducetis senectam meam cum tristitia ad inferos⁵, » videtur hoc magis timuisse, ne nimia tristitia sic perturbaretur, ut non ad requiem beatorum iret, sed ad inferos peccatorum. Neque enim parvum animae malum est tristitia, cum et Apostolus cuidam tam sollicitè timuerit, ne majore tristitia absorberetur⁶. Proinde, ut dixi, nondum inveni, et adhuc quaero, nec mihi occurrit inferos alicubi in bono posuisse Scripturam duntaxat canonicam : non autem in bono accipiendum sinum Abrahae, et illam requiem quo ab Angelis pius pauper ablatu est, nescio utrum quisquam possit audire : et ideo quomodo eam apud inferos credamus esse, non video.

¹ Act. II, 24. — ² Philip. II, 10. — ³ Luc. XVI, 23. — ⁴ Gen. XIV, 29. — ⁵ Cor. II, 7.

CAPUT XXXIV.

De paradiso et tertio caelo quo raptus est Paulus.

LXV. VERUM hoc dum quaerimus, et aut invenimus, aut non invenimus, urget nos longitudo libri hujus eum aliquando concludere. Quapropter quoniam de paradiso sermonem instituímus, propter illud quod Apostolus ait, scire se raptum hominem usque in tertium caelum, nescire autem sive in corpore sive extra corpus, et quia raptus est in paradysum, et audivit ineffabilia verba, quae non licet homini loqui ; non temere affirmamus, utrum in tertio caelo sit paradysus, an etiam in tertium caelum, et inde rursus in paradysum raptus sit. Si enim proprie quidem nemorosus locus, translato autem verbo omnis etiam spiritalis quasi regio, ubi animae bene est, merito paradysus dici potest, non solum tertium caelum, quidquid illud est, quod profecto magnum sublimiterque praclarum est, verumetiam in ipso homine laetitia quaedam bonae conscientiae paradysus est. Unde et Ecclesia in sanctis temperanter et juste et pie viventibus paradysus recte dicitur, pollens affluentia gratiarum, castisque deliciis¹ : quandoquidem et in tribulationibus gloriatur de ipsa patientia plurimum gaudens, quia secundum multitudinem dolorum in corde consolationes Dei jocundant animam ejus². Quanto magis ergo post hanc vitam etiam sinus ille Abrahae paradysus dici potest, ubi jam nulla tentatio, ubi tanta requies post omnes dolores vitae hujus ? Neque enim et lux ibi non est propria quaedam et sui generis, et pro-

¹ Eccli. XI, 28. — ² Psal. XCIII, 19.

fecto magna, quam dives ille de tormentis et tenebris inferorum, tam utique de longinquo¹, cum magnum chasma esset in medio, sic tamen vidit, ut ibi illum quondam contemptum pauperem agnosceret.

LXVI. Quæ si ita sunt, ideo sub terris dicuntur inferi vel creduntur, quia congruenter in spiritu per illas corporalium rerum similitudines sic demonstrantur, ut quoniam defunctorum animæ inferis dignæ, carnis amore peccaverunt, hoc eis per illas corporalium similitudines exhibeatur, quod ipsi carni mortuæ solet, ut sub terram recondatur. Denique inferi eo quod infra sint, latine appellantur: sicut autem secundum corpus si ponderis sui ordinem teneant, inferiora sunt omnia graviora: ita secundum spiritum inferiora sunt omnia tristiora: unde et in græca lingua origo nominis, quo appellantur inferi, (κόλιτος) ex eo quod nihil suave habeant, resonare perhibetur. Nec ipsam tamen rerum partem noster Salvator mortuus pro nobis visitare contempsit, ut inde solveret quos esse solvendo secundum divinam secretamque justitiam ignorare non potuit. Quapropter animæ illius latronis cui dixit: « Hodie mecum eris in paradiso¹, » non utique inferos præstitit, ubi pœnæ sunt peccatorum: sed aut illam requiem sinus Abrahæ; non enim alicubi non est Christus, cum ipse sit Sipientia Dei attingens ubique propter suam munditiam²: aut illum paradysum, sive in tertio cælo, sive ubicumque alibi est, quo post tertium cælum est raptus Apostolus: si tamen non aliquid unum est diversis nominibus appellatum, ubi sunt animæ beatorum.

LXVII. Si ergo cælum primum recte accipimus hoc omne corporeum generali nomine quidquid est super aquas et terram; secundum autem, in similitudine corporali

¹ Luc. xii, 23. — ² Id. xxiii, 43. — ³ Sap. vii, 24.

quod spiritu cernitur, sicut illud unde animalibus plenus in extasi Petro discus ille submissus est¹; tertium vero, quod mente conspicitur ita secreta et remota et omnino abrepta a sensibus carnis atque munda, ut ea quæ in illo cælo sunt, et ipsam Dei substantiam, Verbumque Deum per quod facta sunt omnia², in charitate spiritus sancti ineffabiliter valeat videre et audire: non incongruenter arbitramur, et illuc esse Apostolum raptum³, et ibi fortassis esse paradysum omnibus meliorem, et si dici oportet, paradysum paradisorum. Si enim animæ bonæ lætitia in rebus bonis est in omni creatura, quid ea lætitia præstantius quæ in Verbo Dei est per quod facta sunt omnia?

CAPUT XXXV.

Resurrectio corporum ad perfectam beatitudinem animæ cur sit necessaria.

LXVIII. SED si quem movet, quid opus sit spiritibus defunctorum corpora sua in resurrectione recipere, si potest eis etiam sine corporibus summa illa beatitudo præberi; difficilior quidem quæstio est, quam ut perfecte possit hoc sermone finiri: sed tamen minime dubitandum est, et raptam hominis a carnis sensibus mentem, et post mortem ipsa carne deposita, transcendens etiam similitudinibus corporalium, non sic videre posse incommutabilem substantiam, ut sancti Angeli vident; sive alia latentiore causa, sive ideo quia inest ei naturalis quidam appetitus corpus administrandi; quo appetitu retardatur quodam

¹ Act. x, 11. — ² Joan. iii, 5. — ³ 2 Cor. xii, 4.

modo ne tota intentione pergat in illud summum cœlum, quandiu non subest corpus, cuius administratione appetitus ille conquiescat. Porro autem si tale sit corpus, cuius sit difficilis et gravis administratio, sicut hæc caro quæ corrumpitur, et aggravat animam, de propagine transgressionis existens, multo magis avertitur mens ab illa visione summi cœli: unde necessario abripienda erat ab ejusdem carnis sensibus, ut ei quomodo capere posset illud ostenderetur. Proinde cum hoc corpus jam non animale, sed per futuram commutationem spiritale receperit Angelis coequata, perfectum habebit naturæ suæ modum, obediens et imperans, vivificata et vivificans, tam ineffabili facilitate, ut sit ei gloriæ quod sarcinæ fuit.

CAPUT XXXVI.

Tria visionum genera quomodo erunt in beatis.

LXIX. NEMITUM enim erunt et tunc ista tria genera visionum, sed nulla falsitate aliud pro alio approbabitur, nec in corporalibus, nec in spiritalibus visis; multo minus in intellectualibus, quibus ita presentatis et perspicuis profuerit, ut longe minore evidentia nunc nobis adiaceant istæ species corporales, quas sensu carnis attingimus, et eis multi ita sunt dediti, ut solas esse arbitrentur, et quidquid tale non est, putent omnino non esse. Sapientes autem ita sunt in his corporalibus visis, ut quamvis ea præsentiora videantur, certiores sint tamen in illis quæ præter corporis speciem præterque corporis similitudinem intelligendo utcumque perspiciunt; quamvis ea non valeant ita mente conspiciere, ut hæc sensu corporis intuentur. Sancti vero Angeli et his

corporalibus judicandis atque administrandis præsent, nec eis tanquam præsentioribus familiarius inclinantur; et eorum significativas similitudines in spiritu ita discernunt, et tanta potentia quodam modo tractant, ut eas possint etiam hominum spiritibus revelando miscere; et illam incommutabilem substantiam Creatoris ita conspiciunt, ut visione atque amore et eam preponant omnibus, et secundum eam judicent de omnibus, et in eam dirigantur ut agantur, et ex ea dirigant quidquid agunt. Denique quamvis abrepto Apostolo a carnis sensibus in tertium cœlum et paradisum, hoc ipsum certe defuit ad plenam perfectamque cognitionem rerum, quæ Angelis inest, quod sive in corpore, sive extra corpus esset, nesciebat. Hoc utique non deerit, cum receptis corporibus in resurrectione mortuorum corruptibile hoc induetur incorruptione, et mortale hoc induetur immortalitate¹. Omnia enim evidentia erunt sine ulla falsitate, sine ulla ignorantia, suis ordinibus distributa et corporalia et spiritalia et intellectualia, in natura integra et beatitate perfecta.

CAPUT XXXVII.

Sententia quorundam de tertio cœlo.

LXX. Scro quidem nonnullos eorum, qui Scripturas sanctas ante nos in fide catholica tractasse laudantur, etiam sic exposuisse quod ait Apostolus, tertium cœlum, ut corporalis et animalis et spiritalis hominis hic differentias accipi vellent, atque ad illud incorporæarum rerum genus excellenti evidentia contemplandum esse Aposto-

¹ 1 Cor xv, 53.

lum raptum : quod genus etiam in hac vita spiritales homines præ cæteris rebus diligunt, eoque perfrui concupiscunt. Ego autem cur maluerim spiritale et intellectuale dicere, quod illi fortasse animale et spiritale dixerunt, ut earundem rerum alia tantummodo nomina ponerem, jam in primis hujus libri partibus me disseuisse suffecerit. Quæ si rite pro modulo nostro disputavimus, aut spiritualis lector hæc approbabit, aut etiam ut sit spiritualis, adjuvante Spiritu sancto aliquid ex ista lectione proficiet. Sed jam universum hoc opus, quod duodecim voluminibus continetur, isto tandem fine concludimus.

FINIS TOMI CENTESIMI DUODECIMI.

ANNOTATIONES.

ANNOTATIO (1) pag. 88.

Hoc usurpatum est ex Virgilio, *Æneid.* VII, ubi legitur versus :

..... Hic torse armatus obusto,
Stipitis hic gravidi nodis : quod cuique repertum
Rimaati, telum ira facit.

ANNOTATIO (2) pag. 100.

Hic itaque liber perfectus fuit sub annum 426. Nam Augustini in Mauritiam Casariensem profectio pertinet ad annum 418, ex *Epist. cix et cxcv*, n. 1. Atque apud Cæsaream, ubi se concionem illam ante octo aut amplius annos habuisse memorat, agebat S. Doctor mense septembri ejusdem anni 418. Ex *lib. de Gestis cum Emerito*.

ANNOTATIO (3) pag. 115.

Aliquot hic verba restituuntur, aliique passim redintecxii.